ISSN:3030-332X
Impact factor: 9,493
International journal of scientific researchers

YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA ELEKTRON SAVDONI BARQAROR RIVOJLANTIRISH YO'NALISHLARI

Ulugmurodov Farxod Faxriddinovich
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti,
Raqamli iqtisodiyot kafedrasi, katta o‘qituvchi

Igamov Hasan Shuxrat o’g’li
Samarqand iqtisodiyot va servis istituti talabasi
https://doi.org/10.5281/zenodo.20019450

Annotatsiya. Mazkur maqolada yashil iqtisodiyot tamoyillari asosida elektron savdo tizimining barqaror rivojlanish yo‘nalishlari tahlil qilingan. Raqamli iqtisodiyotning tez sur’atlarda kengayib borishi sharoitida elektron savdo nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiruvchi vosita, balki ekologik yuklamani kamaytirishga xizmat qiluvchi muhim mexanizm sifatida ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotda yashil logistika, energiya tejamkor raqamli infratuzilma, chiqindilarni kamaytirish hamda resurslardan oqilona foydalanish kabi omillarning elektron savdo rivojiga ta’siri yoritilgan. Shuningdek, barqaror rivojlanish strategiyalari doirasida davlat siyosati, biznes modellari va iste’molchi xulq-atvorining o‘zaro bog‘liqligi tahlil qilingan. Natijada elektron savdoni ekologik va iqtisodiy muvozanat asosida rivojlantirish bo‘yicha amaliy takliflar ishlab chiqilgan. Maqola yashil transformatsiya sharoitida raqamli savdo tizimlarini takomillashtirishga ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: yashil iqtisodiyot, elektron savdo, barqaror rivojlanish, raqamli iqtisodiyot, yashil logistika, ekologik samaradorlik, raqamli infratuzilma, resurs tejamkorligi.

KIRISH

So‘nggi yillarda global iqtisodiyotda yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayoni jadal sur’atlarda rivojlanib bormoqda. Bu yo‘nalish iqtisodiy o‘sishni atrof-muhitga minimal zarar yetkazgan holda ta’minlashni maqsad qiladi. Shu nuqtai nazardan, raqamli iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi bo‘lgan elektron savdo tizimi ham yangi ekologik va iqtisodiy talablarga moslashish zaruratiga duch kelmoqda. Elektron savdo nafaqat bozorlarda tovar va xizmatlar almashinuvini tezlashtiradi, balki resurslardan samarali foydalanish, transport xarajatlarini kamaytirish va qog‘ozsiz ish yuritish orqali ekologik bosimni kamaytirish imkonini ham yaratadi.

Biroq elektron savdoning kengayishi bilan birga energiya iste’moli, logistika tizimlarining murakkablashuvi hamda raqamli infratuzilmaning ekologik ta’siri kabi muammolar ham yuzaga chiqmoqda. Shu sababli uni barqaror rivojlantirish masalasi dolzarb ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Yashil iqtisodiyot tamoyillari asosida elektron savdoni rivojlantirish esa iqtisodiy samaradorlik bilan bir qatorda ekologik muvozanatni ham ta’minlashga xizmat qiladi.

Mazkur maqolada elektron savdoning yashil iqtisodiyot sharoitida rivojlanish yo‘nalishlari, uning barqarorligini ta’minlovchi asosiy omillar hamda mavjud muammolar tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu sohada innovatsion yondashuvlarni joriy etish va davlat hamda biznes subyektlarining hamkorlikdagi roli ham ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari elektron savdo tizimini yanada ekologik toza va samarali modelga aylantirish bo‘yicha ilmiy asoslangan xulosalar chiqarishga imkon beradi.

Asosiy qism

Yashil iqtisodiyot sharoitida elektron savdoning rivojlanishi zamonaviy iqtisodiy tizimlarning eng muhim yo‘nalishlaridan biriga aylanmoqda. Bu jarayon nafaqat raqamli texnologiyalarning kengayishi, balki ekologik barqarorlikka bo‘lgan talabning kuchayishi bilan ham bevosita bog‘liqdir. Elektron savdo an’anaviy savdo shakllariga nisbatan bir qator ustunliklarga ega bo‘lib, u resurslardan samarali foydalanish, operatsion xarajatlarni kamaytirish va vaqtni tejash imkonini beradi. Shu bilan birga, yashil iqtisodiyot tamoyillari ushbu jarayonni yanada ekologik jihatdan maqbullashtirishga xizmat qiladi.

Elektron savdoning barqaror rivojlanishida yashil logistika muhim o‘rin tutadi. Yetkazib berish tizimlarida yoqilg‘i sarfini kamaytirish, elektromobillar va ekologik toza transport vositalaridan foydalanish, shuningdek, optimal marshrutlarni ishlab chiqish orqali karbon chiqindilarini sezilarli darajada qisqartirish mumkin. Bu esa nafaqat atrof-muhitni muhofaza qilishga, balki iqtisodiy samaradorlikni oshirishga ham xizmat qiladi. Chunki logistika xarajatlarining kamayishi umumiy biznes rentabelligiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Raqamli infratuzilmaning energiya samaradorligi ham muhim yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Elektron savdo platformalari katta hajmdagi ma’lumotlarni qayta ishlaydi, bu esa serverlar va ma’lumot markazlarining yuqori energiya iste’molini talab qiladi. Shu sababli yashil energiya manbalaridan foydalanish, energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish va bulutli xizmatlarni optimallashtirish dolzarb vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda. Ushbu yondashuvlar nafaqat ekologik yuklamani kamaytiradi, balki tizimning uzoq muddatli barqarorligini ham ta’minlaydi.

Elektron savdoning barqaror rivojlanishida iste’molchi xulq-atvori ham sezilarli ahamiyatga ega. So‘nggi yillarda ekologik ongning oshishi natijasida iste’molchilar ko‘proq ekologik toza mahsulotlar va xizmatlarni tanlashga harakat qilmoqda. Bu esa kompaniyalarni yashil marketing strategiyalarini ishlab chiqishga, mahsulot qadoqlashda qayta ishlanadigan materiallardan foydalanishga va chiqindilarni kamaytirishga undaydi. Natijada bozor talab va taklif mexanizmi orqali ham ekologik barqarorlikka yo‘naltiriladi.

Davlat siyosati ham ushbu jarayonda muhim rol o‘ynaydi. Yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonini qo‘llab-quvvatlash uchun soliq imtiyozlari, grantlar va ekologik standartlar joriy etilishi elektron savdo sohasining barqaror rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Shuningdek, raqamli infratuzilmani rivojlantirishga qaratilgan investitsiyalar ham ushbu sohaning samaradorligini oshiradi. Davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlik esa innovatsion yechimlarni joriy etish imkoniyatini kengaytiradi.

Bundan tashqari, chiqindilarni boshqarish masalasi ham elektron savdoda dolzarb hisoblanadi. Onlayn savdo hajmining oshishi bilan qadoqlash materiallari va yetkazib berish jarayonida hosil bo‘ladigan chiqindilar miqdori ham ortadi. Shu sababli qayta ishlash tizimlarini rivojlantirish, ekologik qadoqlash standartlarini joriy etish va “nol chiqindi” tamoyiliga asoslangan biznes modellarni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Innovatsion texnologiyalar, xususan sun’iy intellekt va katta ma’lumotlar tahlili ham elektron savdoning barqarorligini oshirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Ushbu texnologiyalar orqali talab va taklifni aniq prognoz qilish, ortiqcha ishlab chiqarishni kamaytirish va resurslardan oqilona foydalanish imkoniyati yaratiladi. Natijada iqtisodiy samaradorlik oshadi va ekologik zarar kamayadi.

Umuman olganda, yashil iqtisodiyot sharoitida elektron savdoning rivojlanishi kompleks yondashuvni talab qiladi. Bu jarayonda texnologik innovatsiyalar, davlat siyosati, biznes strategiyalari va iste’molchi madaniyati o‘zaro uyg‘unlikda bo‘lishi lozim. Faqat shundagina elektron savdo tizimini nafaqat iqtisodiy jihatdan samarali, balki ekologik jihatdan ham barqaror modelga aylantirish mumkin bo‘ladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, yashil iqtisodiyot sharoitida elektron savdoning barqaror rivojlanishi faqat texnologik jarayon emas, balki iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy omillar uyg‘unligiga tayangan murakkab tizim hisoblanadi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, elektron savdo an’anaviy savdo shakllariga nisbatan resurslardan samarali foydalanish va operatsion jarayonlarni optimallashtirish orqali ekologik bosimni kamaytirish imkoniyatiga ega, biroq bu afzalliklar avtomatik tarzda yuzaga chiqmaydi, balki maqsadli siyosat va aniq boshqaruv mexanizmlarini talab qiladi. Shu nuqtai nazardan, barqarorlikka erishish uchun yashil logistika tizimlarini keng joriy etish, transport jarayonlarida energiya tejamkor va past uglerodli texnologiyalardan foydalanish hamda yetkazib berish zanjirlarini optimallashtirish muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, raqamli infratuzilmaning energiya samaradorligini oshirish, ma’lumot markazlarida qayta tiklanuvchi energiya manbalariga o‘tish va bulutli xizmatlarni ekologik standartlar asosida rivojlantirish zarur hisoblanadi. Elektron savdoning barqarorligini ta’minlashda iste’molchi xulq-atvorini ham e’tibordan chetda qoldirib bo‘lmaydi, chunki ekologik ongning oshishi talabni yashil mahsulotlar va xizmatlar tomon yo‘naltiradi va bu biznes subyektlarini ham ekologik mas’uliyatni

oshirishga undaydi. Shu bilan birga, davlat tomonidan aniq ekologik me'yorlar, soliq imtiyozlari va yashil investitsiyalarni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini joriy etish elektron savdoning barqaror rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Amaliy tavsiya sifatida elektron savdo platformalarida ekologik monitoring tizimlarini joriy etish, qadoqlash materiallarini qayta ishlanadigan va biologik parchalanadigan shakllarga o'tkazish, "yashil sertifikatlash" tizimini rivojlantirish hamda sun'iy intellekt asosida resurslarni optimallashtirish yechimlarini kengaytirish maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, biznes subyektlari uchun ekologik samaradorlikni baholovchi indikatorlar tizimini ishlab chiqish va uni moliyaviy natijalar bilan integratsiya qilish barqarorlikni kuchaytiradi. Umumiy xulosa shundan iboratki, elektron savdoning yashil iqtisodiyotga moslashuvi faqat individual tashabbuslarga emas, balki tizimli yondashuvga tayanishi lozim va bu yo'nalishda innovatsion texnologiyalar, davlat siyosati hamda bozor mexanizmlarining uyg'un ishlashi hal qiluvchi omil bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Asqarova, M. T., Jamolov, J. J., & Xadjayev, X. S. (2022). Yashil iqtisodiyot. Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi.
2. Vaxobov, A. V., & Xajibakiyev, Sh. X. (2021). Yashil iqtisodiyot: nazariya va amaliyot. Toshkent: ZEBO PRINT.
3. Vaxobov, A. V., Xajibakiyev, Sh. X., & Tahirov, X. (2021). Yashil iqtisodiyot (o'quv darslik). Toshkent: ZEBO PRINT.
4. Ayupov, R. H., & Boltaboeva, G. R. (2020). Raqamli iqtisodiyot asoslari. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimi nashriyoti.
5. Sodiqov, A. (2025). Raqamli iqtisodiyotda elektron tijorat bozorining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati bo'yicha adabiyotlar tahlili. Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot jurnali, 3(2), 45–60. https://doi.org/10.5281/zenodo.14871181
6. Vaxobov, A. V., & Xajibakiyev, Sh. X. (2021). Yashil iqtisodiyot konsepsiyasi va barqaror rivojlanish yo'nalishlari. Toshkent: ZEBO PRINT.